

Γεράσιμος Κουζέλης

### ***Η δημοκρατία της αριστεράς***

Ξεκινώ με το δάνειο από τον Πουλαντζά, παραφράζοντάς τον: η δημοκρατία ή θα είναι σοσιαλιστική ή δεν θα είναι δημοκρατία.

Η κρίση έχει αναδείξει στην απλότητά της, στη γυμνή της αλήθεια, την εγγενώς αντιφατική σχέση μεταξύ δημοκρατίας και καπιταλισμού. Έχει επιτρέψει στις δυνάμεις που ελέγχουν την πολιτική και κατέχουν την οικονομική εξουσία να συρρικνώσουν σε μέγιστο βαθμό την ανταπόκριση του καθεστώτος στις λαϊκές αξιώσεις. Έχει νομιμοποιήσει την αναίρεση κατακτήσεων και δικαιωμάτων και επομένως την επιβολή πιο επιθετικών όρων αξιοποίησης-εκμετάλλευσης της εργασίας. Έχει καταστήσει πολιτικά σαφές πως σε κάθε πίεση, το κεφάλαιο θα θυσιάσει θεσμικά περιεχόμενα και κοινωνικές παραχωρήσεις, ώστε να εξασφαλίσει τις προϋποθέσεις διευρυμένης αναπαραγωγής του· πως όπου και όσο μπορεί θα περιορίσει τις αρχές συγκρότησης της αστικής κοινωνίας –την ισότητα και την ελευθερία που ορίζουν τον ίδιο τον τρόπο παραγωγής– στο νομικο-οικονομικό τους περίβλημα, στις τυπικές προϋποθέσεις σύναψης συμβολαίων· πως όσο η λογική αλλά και ο τυχοδιωκτισμός του κυριαρχεί, η αντίφαση μεταξύ ισότητας και ιδιοκτησίας, μεταξύ λαϊκής κυριαρχίας και οικονομικής δεσποτείας θα επιλύεται υπέρ της δεύτερης.

Στην Ελλάδα της Χρυσής Αυγής, αλλά υποθέτω και στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες από τη Γαλλία και την Ιταλία έως τη Νορβηγία και την Ουγγαρία –αφήνω να καταλαγιάσει η σκόνη κι η πυρίτιδα πριν αναφερθώ στην Ουκρανία–, παντού, η ενίσχυση και αστική δεξίωση του φασισμού, αλλά ακόμα και οι σπασμωδικές αντιδράσεις με την επιβαλλόμενη αναγνώριση της απειλής του, συνόδευσαν την αποσταθεροποίηση των δημοκρατικών θεσμών που οργανωμένα προωθεί το μπλοκ εξουσίας, μέσω της αδρανοποίησής τους. Αδρανοποιεί τους δημοκρατικούς θεσμούς για να ακυρώσει τις λαϊκές αξιώσεις που αρθρώνονται στο όνομά τους και με την αγωνιστική τους αξιοποίηση: σύνταγμα, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα, κοινοβουλευτικός έλεγχος, αυτοδιοίκηση, δημοκρατικά οργανωμένα κόμματα, δημόσιος λόγος και δημόσιος διάλογος, λογοδοσία και διαφάνεια, αιρετή και αναιρέσιμη εκπροσώπηση, ελεύθερη και ισότιμη πληροφόρηση και έκφραση.

Ότι αυτή η διαδικασία αποσταθεροποιεί και το ίδιο το πλαίσιο στο οποίο στηρίζεται η αστική οργάνωση της κοινωνίας αποτελεί εν μέρει προϋπολογισμένο ρίσκο, όπως οι πολιτικές που την προετοίμασαν και τη συνοδεύουν: η μεταπολεμική ανοχή και παρακρατική στήριξη του φασιστικού δυναμικού και η καλλιέργεια ακραίων εθνοκεντρικών λόγων και αυταρχικών νοοτροπιών. Αποτελεί όμως εξίσου και απουσία σχεδιασμού, προϊόν της χαρακτηριστικά ανορθολογικής καπιταλιστικής ανακλαστικότητας, μιας τρόπον τινά διαλεκτικής του σκοταδισμού.

Η γενικευμένη στην Ελλάδα διαπίστωση για την αναποτελεσματικότητα του πολιτικού συστήματος, για την αποσύνθεση του συστήματος εκπροσώπησης και πρωτίστως για την αναξιοπιστία των αστικών πολιτικών κομμάτων συνιστούν μια πολιτική και κοινωνική κρίση, η δυναμική της οποίας εκτρέφει τη ναζιστική απειλή, όσο δεν διοχετεύεται στην προοπτική υπέρβασης των αντιφάσεων που την γεννούν.

Επομένως, η αξίωση της δημοκρατίας, μόνιμα ελλιπής εντός του καπιταλισμού και σε διαρκή

ένταση με το περιεχόμενο που υλοποιείται στο όνομά της, είναι αξίωση εκδημοκρατισμού των θεσμών που ορίζουν τη δημοκρατία ως τρόπο οργάνωσης της πολιτικής και κοινωνικής ζωής. Είναι αξίωση εκπλήρωσης της υπόσχεσης που δηλώνεται με την αναφορά στο κράτος, την κυριαρχία του δήμου. Στο δυναμικό πεδίο μεταξύ αξίωσης και θέσμησης, η δημοκρατία αναδεικνύεται σε ανταγωνιστικής εννοιολόγησης διακύβευση. Στο όνομά της ασκείται η κριτική των θεσμών που την υλοποιούν σε αστικές συνθήκες. Αυτήν επικαλείται όμως και ο λόγος που απαιτεί συμμόρφωση και υποταγή στα δεδομένα μιας ορισμένης πολιτειακής οργάνωσης. Εκδημοκρατισμό αξιώνουν οι λαϊκές διεκδικήσεις, ο δήμος, με την παραπομπή στην υποστασιοποιημένη δημοκρατία της αντιπροσωπευτικότητας ανταπαντούν οι δυνάμεις που ελέγχουν το κράτος.

Αρνούμενη την αναγωγή της δημοκρατίας στη θεσμική της συρρίκνωση, η αριστερά κληρονομεί από τις μεγάλες λαϊκές επαναστάσεις και διασώζει μια έννοια και μια αρχή ριζικού μετασχηματισμού: την απαίτηση απόδοσης της εξουσίας στο λαό σε όλες τις εκφάνσεις της πολιτικής, πολιτισμικής και οικονομικής ζωής. Δημοκρατία σημαίνει πάντοτε *περισσότερη δημοκρατία*. Και περισσότερη δημοκρατία σημαίνει άμεση συμμετοχή, ουσιαστική ισότητα, δίκαιη κατανομή, ελεύθερη προσωπική διαμόρφωση.

Υπερασπιζόμενη τη δημοκρατία, πάντα, αλλά ιδίως σήμερα προ της νεοναζιστικής απειλής και των αυταρχικών αγριότητων του νεοφιλελευθερισμού, η αριστερά είναι υποχρεωμένη να την επεκτείνει και να την βαθύνει. Είναι υποχρεωμένη να ενισχύσει και να ριζοσπαστικοποιήσει εκείνες τις πλευρές της δημοκρατίας που της επιτρέπουν να διεκδικήσει το πλήρες περιεχόμενο της δημοκρατικής αξίωσης. Είναι υποχρεωμένη να βρει, να φτιάξει και να επιβάλει θεσμούς και διαδικασίες που θα εξασφαλίζουν ακριβώς την έκφραση της δυναμικής της, θεσμούς και διαδικασίες που θα προωθούν το διαρκή εκδημοκρατισμό της κοινωνίας – θεσμούς και διαδικασίες σοσιαλιστικές.

Υπ' αυτή την έννοια πρέπει πράγματι για να σώσουμε τη δημοκρατία, για να πραγματώσουμε το πλήρες της περιεχόμενο, να την κάνουμε σοσιαλιστική. Σ' αυτό αναφέρεται η παράφραση του Πουλαντζά.

Στα 1899, στην κριτική της στον Μπέρνσταϊν, γράφει η Λούξεμπουργκ: «Από το γεγονός ότι ο αστικός φιλελευθερισμός εξέπνευσε, προκύπτει μόνο ότι το σοσιαλιστικό εργατικό κίνημα σήμερα ακριβώς είναι και μπορεί να είναι το *μοναδικό* στήριγμα της δημοκρατίας και ότι δεν είναι τα πεπρωμένα του σοσιαλιστικού κινήματος προσδεδεμένα στην αστική δημοκρατία, αλλά αντίθετα τα πεπρωμένα της δημοκρατικής ανάπτυξης είναι προσδεδεμένα στο σοσιαλιστικό κίνημα.»

[Aus der Tatsache, daß der bürgerliche Liberalismus ... seine Seele ausgehaucht hat, folgt nur, daß die sozialistische Arbeiterbewegung eben heute die *einzig*e Stütze der Demokratie ist und sein kann, und daß nicht die Schicksale der sozialistischen Bewegung an die bürgerliche Demokratie, sondern umgekehrt die Schicksale der demokratischen Entwicklung an die sozialistische Bewegung gebunden sind.]

Σε τι μπορεί να συνίσταται αυτή η οδηγημένη από ένα σοσιαλιστικό πρόγραμμα και πρόταγμα, δημοκρατική ανάπτυξη;

Σημαίνει ενίσχυση και πολλαπλασιασμό όλων εκείνων των πτυχών της δημοκρατικής οργάνωσης που ενέχουν στοιχεία τα οποία υπερβαίνουν την αστική της μορφή, που ήδη στον καπιταλισμό κυφορούν μια άλλη κοινωνία, που είναι ήδη σοσιαλιστικά. Σημαίνει όμως ακόμα περισσότερο

επινόηση τέτοιων στοιχείων, συγκρότηση και ανάδειξη σοσιαλιστικών μορφών διαμόρφωσης γνώμης, ελέγχου, συμμετοχής, άσκησης εξουσίας, μορφών που μπορούν να εγγραφούν στο δημοκρατικό θεσμικό πλαίσιο διευρύνοντάς το, δίνοντάς του ριζικά νέα χαρακτηριστικά, μορφών που υπηρετούν την αριστερή επίλυση της κρίσης της δημοκρατίας, μορφών που λειτουργούν ως καταλύτες για τη ριζική μεταβολή του αστικού κράτους, των αστικών πολιτικών σχέσεων.

Αναμενόμενα, στον αντίποδα της νεοναζιστικής απειλής, η αντίσταση της κοινωνίας, η αντίσταση των δυνάμεων της εργασίας, η αντίσταση της αριστεράς έχει ήδη αναδείξει τέτοιες μορφές ως απάντηση στη λαίλαπα της κρίσης. Οι μορφές αυτές συναρθρώθηκαν πρωτίστως με τον απωθημένο πόλο της αστικής επανάστασης, την αλληλεγγύη. Και φέρουν διακριτικά ριζοσπαστικής δημοκρατίας: αυτοδιοίκηση, άμεση συμμετοχή και συλλογικό αναστοχαστικό έλεγχο, σχεδιασμό βάσει αναγκών και δυνατοτήτων προσφοράς, δημόσιο και διαλογικό προγραμματισμό αλλά και διεύθυνση, άρση της εξουσιαστικής διάκρισης μεταξύ στελεχών και ωφελούμενων – αλλά κυρίως φέρουν το σημείο της σοσιαλιστικής ρήξης, τη συλλογική πρωτοβουλία.

Αυτό το πρότυπο, αυτές οι μορφές συλλογικής υποκειμενικότητας και λαϊκής συμμετοχής είναι εκείνες που καλείται η αριστερά να ενισχύσει, για να διασώσει τη δημοκρατία δίνοντάς της ένα ζωντανό, σοσιαλιστικό περιεχόμενο. Και για αυτόν το ρόλο η κοινωνία την χρειάζεται στην κυβέρνηση. Η κοινωνία χρειάζεται κυβέρνηση της αριστεράς για να επεκτείνει και να δώσει ισχυρή υπόσταση στους θεσμούς που υπηρετούν ή μπορούν να υπηρετήσουν τη δημοκρατία. Κι ας είναι σαφές: εδώ είναι η δημοκρατική αξίωση που θα αναμορφώσει τους δημοκρατικούς θεσμούς.

Αυτό για την πολιτική σημαίνει να ενισχυθούν στο σύνταγμα οι εξουσίες των λαϊκών εκπροσώπων, εναντίον της δύναμει αυθαίρετης ισχύος του εκτελεστικού. Σημαίνει να κατοχυρωθούν οι δυνατότητες διαφάνειας, κοινωνικού ελέγχου, λογοδοσίας, αιρετότητας και ανααιρεσιμότητας όλων των εκτελεστικών οργάνων καθώς και η δικαιοδοσία των ενδιάμεσων τοπικών ή κλαδικών εκπροσωπήσεων. Σημαίνει το κοινοβούλιο να συνδεθεί με το κοινωνικό σώμα πέραν της εκπροσώπησης και των εκλογών, μέσω θεσμών τακτικής και τοπικής αναφοράς, διερεύνησης και διαβούλευσης. Σημαίνει κυρίως θεσμοποίηση διαδικασιών αυτοοργάνωσης και πολιτικής έκφρασης των πολιτών σε τοπικό και κοινοτικό επίπεδο και επομένως ανάλογες μεταβολές στο πλαίσιο λειτουργίας της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Για την οικονομική δημοκρατία σημαίνει στήριξη των αυτοδιαχειριζόμενων επιχειρήσεων αλλά και του κοινωνικού-εργατικού ελέγχου στις συμβατικές. Σημαίνει άρση της τυφλής τυχαιότητας στην οικονομία μέσω σχεδιασμού και διαμόρφωσης προτεραιοτήτων εκ μέρους ενός κράτους κυριολεκτικά κοινωνικού. Σημαίνει απόδοση στο δημόσιο και επομένως δημόσιο έλεγχο των κέντρων διαμόρφωσης οικονομικής πολιτικής και χρηματοπιστωτικής διαχείρισης. Σημαίνει όμως και ένταξη στην οικονομία, εξασφάλιση οικονομικής βιωσιμότητας των πρωτοβουλιών κοινωνικής αλληλεγγύης και λαϊκής παραγωγικής πρωτοβουλίας.

Για την πολιτισμική και καθημερινή ζωή δημοκρατία σημαίνει πρωτίστως ισχυροποίηση του δημόσιου χώρου και της δημοσιότητας. Σημαίνει πραγματική και κατοχυρωμένη δυνατότητα ενημέρωσης, μόρφωσης γνώμης και συμμετοχής για τον κάθε πολίτη. Σημαίνει δημόσια ορατότητα της πολιτικής αλλά και δημόσια υπόσταση του κρατικού, λειτουργία δηλαδή του συνολικού κράτους βάσει λογικής και κινήτρων που προκύπτουν από το συμφέρον των λαϊκών

τάξεων. Σημαίνει κατοχύρωση διαδικασιών δημοσίου ελέγχου και συμμετοχής σε όλα τα μέσα αλλά και συμμετοχική αναδιαμόρφωση όλων των ρυθμίσεων της καθημερινής ζωής του πολίτη. Για αυτά χρειάζεται η κοινωνία κυβέρνηση της αριστεράς. Για να δώσει τη δυνατότητα επινόησης και την ισχύ επιβολής μορφών άμεσης συμμετοχής, θεσμών πιο βαθιάς, πιο δημοκρατικής δημοκρατίας. Και υπ' αυτή την έννοια είναι το σοσιαλιστικό πρόγραμμα που θα διασώσει τη δημοκρατία. Η αριστερά στην κυβέρνηση θα διασώσει την δημοκρατία επανεγγράφοντάς την και εδραιώνοντάς την εντός μια νέας διάταξης των δυνάμεων, μια νέας σχέσης πολίτη-πολιτείας μιας νέας προοπτικής, της σοσιαλιστικής.

Γράφει στη συνέχεια του προηγούμενου αποσπάσματος η Λούξεμπουργκ: «Πραγματικά ο καπιταλισμός δίνει, πλάι και μαζί με τα *εμπόδια*, και τις μοναδικές *δυνατότητες* να πραγματοποιηθεί το σοσιαλιστικό πρόγραμμα. Το ίδιο ισχύει όμως και σε σχέση με τη δημοκρατία. Αν η δημοκρατία έγινε για την αστική τάξη εν μέρει περιττή, εν μέρει εμπόδιο, για την εργατική τάξη είναι τόσο πιο αναγκαία και απαραίτητη. Είναι πρώτον αναγκαία γιατί δημιουργεί τις πολιτικές μορφές (αυτοδιαχείριση, δικαίωμα ψήφου και τα συναφή) που μπορούν να χρησιμεύσουν ως αφετηρίες και βάσεις για την εργατική τάξη στην αναμόρφωση της αστικής κοινωνίας. Είναι όμως δεύτερον απαραίτητη γιατί μόνο σε αυτήν, στους αγώνες για τη δημοκρατία, στην άσκηση των δικαιωμάτων της, μπορεί η εργατική τάξη να συνειδητοποιήσει τα ταξικά της συμφέροντα και τα ιστορικά της καθήκοντα. Με μια λέξη, η δημοκρατία είναι απαραίτητη όχι επειδή κάνει την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας από την εργατική τάξη *περιττή*, αλλά αντιστρόφως επειδή κάνει αυτή την κατάληψη εξουσίας τόσο *αναγκαία* όσο και *μοναδικά δυνατή*.» —

[Tatsächlich gibt der Kapitalismus neben und zugleich mit *Hindernissen* auch die einzigen *Möglichkeiten*, das sozialistische Programm zu verwirklichen. Dasselbe gilt aber vollkommen auch in bezug auf die Demokratie.

Ist die Demokratie für die Bourgeoisie teils überflüssig, teils hinderlich geworden, so ist sie für die Arbeiterklasse dafür notwendig und unentbehrlich. Sie ist erstens notwendig, weil sie politische Formen (Selbstverwaltung, Wahlrecht u. dgl.) schafft, die als Ansätze und Stützpunkte für das Proletariat bei seiner Umgestaltung der bürgerlichen Gesellschaft dienen werden. Sie ist aber zweitens unentbehrlich, weil nur in ihr, in dem Kampfe um die Demokratie, in der Ausübung ihrer Rechte das Proletariat zum Bewußtsein seiner Klasseninteressen und seiner geschichtlichen Aufgaben kommen kann.

Mit einem Worte, die Demokratie ist unentbehrlich, nicht weil sie die Eroberung der politischen Macht durch das Proletariat *überflüssig*, sondern umgekehrt, weil sie diese Machtergreifung ebenso *notwendig*, wie auch einzig *möglich* macht.]